

Engizisyonun günümüze hatırlattıkları

Mehmet ESGİN

Yrd. Doç. Dr., Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Özet

Engizisyon, Latince "Soruşturma ve Sorgulama" anlamına gelen "Inquisition" kelimesinden gelmektedir. Hristiyanlıktan uzaklaşan veya dini esaslara aykırı davranan kimselerin cezalandırılmak için kurulan Katolik kilise mahkemeleri ve adli kurumları için kullanılmış bir terimdir. Engizisyonun görev alanı, önceleri vaftiz edilmiş Hristiyanların kilise öğretisine başkaldıranları yargılamakla sınırlıydı. Daha sonra şeytana tapma, zina, cadılık, bilim adamları, Yahudiler veya Hristiyanlaşmış Yahudiler (Konvertolar) ve kısmen de Müslümanlar veya Hristiyanlaşmış Müslümanlar (Moriskolar) bu kapsama alındı. Engizisyon'un yargılama usulü ise şu aşamalardan geçiyordu: Genel yemin, af zamanı, mahkemeye celp ve sorgulama. Sorgulamada sapkından suçunu itiraf etmesi isteniyor, inat ederse işkence tekniğiyle itiraf ettiriliyordu. İtiraf sonucu hüküm verme aşamasına geliniyordu.

Nihayet XIX. yüzyıl ortalarına kadar çalışmalarını sürdüren Engizisyon Mahkemeleri önce X. Pius, 1908'de Katolik imanını korumakla yükümlü "Kutsal Makam" a dönüştürüldü. En nihayet VI. Pavlus, 1965'te bu kurumu, daha demokratik biçimde yeniden düzenleyerek "İman Kurulu"na dönüştürdü. Sonunda Engizisyon tarihe karışmış oldu.

Anahtar Sözcükler Din, Engizisyon, Sapkın, Kutsal Mekân, Hristiyanlaşmış Müslümanlar, Hristiyanlaşmış Yahudiler

olarak telakki etmekte ve bununla övünmektedir. Ancak M.S. 313 Milano Fermanı ile imparatorluğun koruması altına giren ve sonraki süreçte devletin resmî dini haline gelen Pavlosçu kilise, din konusunda sadece kendisinin belirleyici olduğu iddiası ile dini kendi tekeline almış ve devletin gücünü arkasına alarak kendisine muhalif olanları sapkın (heresy) olmakla itham etmiştir. Muhalifle-

Tarih, geleceğe ışık tutan en büyük kaynaktır. Tarihte olan olaylar yaşanan zaman dilimine ışık tutarak, aynı hatalara düşülmesini engellerken, müspet davranışların olgunlaşmasını sağlar. Buna göre engizisyon, Orta Çağ Hristiyanlığı için tarihe, kendi müntesiplerini ve başka inananlar adına, "bağnazlık, hoşgörüsüzlük" gibi sıfatlarla geçmiştir.

Bunun sebebi Hristiyanlık, ilk üç asrında yasaklı bir din olarak varlığını sürdürmüştür. Resmî otoriteler tarafından en ağır işkence ve şiddet olaylarına maruz kalan Hristiyanlar, bu dönemi "Şehitler Dönemi"

KAYNAKÇA

Esgin, Mehmet. "Engizisyonun günümüze hatırlattıkları," *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 1,1 (2012/1), ss.91-99.

rine karşı adeta bir süreklilik avı başlatan kilise, geçmişte kendisinin şikâyetçi olduğu baskı ve şiddeti fazlasıyla, üstelik de kendi dindaşlarına karşı uygulamaktan çekinmemiştir.

Kilise bu şiddet eylemleri ile tarihe damgasını vuracak, bu olaylar yüzyıllar boyu sürecek olan kanlı mezhep savaşlarına sebep olacaktır. Bu kavgaların sonunda Hristiyanlık; Katolik, Ortodoks ve Protestanlık diye farklı mezheplere ayrılacaktır.

Bugün insanlık diyalog ve hoşgörü ortamında bir araya gelmekte ve birbirlerini anlamaya çalışmaktadırlar. Bu barış ortamını engizisyon benzeri uygulamalarla, insanlık tekrar Yaratıcıdan ve birbirinden uzaklaşacaktır. Böylece insanlık hem Tanrıya hem de kendilerine düşman olacaktır. Tarih ışığında engizisyonu bir kere daha doğru okuyup, aynı hatalara düşülmeden, dünya barışına katkı sağlaması gerektiğini düşünüyorum.

Engizisyon kavramı Latince “Bezdirici, baskıcı soruşturma ve sorgulama” anlamına gelen “Inquisition” kelimesinden gelmektedir.

Bu terim, XII. y.y. ortalarından itibaren özel bir anlam kazanmıştır. Batı Avrupa ve Balkanlar’da Katolik kilisesi tarafından organize edilen ve Katolik Kilisesi inancının dışında ortaya çıkan yeni anlayış ve inançlara karşı uygulamaya konulan bir yargılama ve cezalandırma işlevini yürütmüştür. Bu süreç ona Katolik Kilise Mahkemelerine ve adli kurumları adına özel bir statü kazandırmıştır.⁰¹

01. Albert M. Besnard, *Katolik Mezhebi*, Çeviren: Mehmet Aydın, *Din Fenomeni* (Konya: Tekin Kitabevi, 1993), s.175; R.Finucane, “Inquisition, The” *The Encyclopedia Of Religion*, Editör: Mircea Eliade, New- York: 1987, VII. s.251; Mehmet Esgin, *Hristiyanlıkta*

Engizisyon Kurumu, Orta Çağ Hristiyanlığında özel anlam kazanmadan önce Klasik Roma’nın bir adli kurumu olarak kullanılıyordu. Roma İmparatorları, imparatorluğun sonuna doğru sosyal düzeni sağlamak adına bu adli kurumları hızlandırmışlardır. O gün Roma’da anti- sosyal görülen bütün faaliyetler yasaklanmıştı. Bu faaliyetlerde bulunanlar cezalandırılmıştır. Hristiyanlık dini de, Romanın resmî dini olmadan önce bu yasak faaliyetler içinde sayılmıştır. Hristiyanlığın dışında büyüculük, kutsala küfür, devlete karşı gelme ve devlet dini dışındaki dinlere katılmayı sayabiliriz. Bütün bu davranışlarda bulunanlara, çeşitli işkenceler, devlet işlerinden men, mallarını müsadere, tutuklayıp hapse atılmaktan ateşte yakmaya kadar bir dizi cezalar uygulanıyordu.⁰²

Bu yasaklamalar özel fermanlarla duyurulup; uymayanlar özel takibe alınıp, yargılanıp cezalandırılmışlardır. Bu takibi özel görevliler yapıyordu. Bunların yaptığı soruşturma ve sorgulama “Inquisition” kelimesiyle ifade ediliyordu. O gün imparator adına yargılama yapanlar maalesef, Orta Çağ’da kilise, yani papa adına yargı yapıyordu. Bu yargı usulü Hristiyanlık’a Roma’dan miras kalmıştır. Bu yetkiyi daha da ileri götürüp Tanrı adına yaptıklarını söylediler. Engizisyonun Orta Çağ’da fanatik savunucusu Paroma: “Tanrı, Âdem ile Havva’yı cen-

Engizisyon Mahkemeleri, (Basılmamış Doktora Tezi, Konya: 1998), s. 57–58; Kürşat Demirci, “Avrupa: Hristiyanlık”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul: 1991, XI. s.238.

02. R. Finucane, “Inquisition, The” *The Encyclopedia Of Religion*, VII, s.251; Albert, Bayet, *Dine Karşı Düşüncenin Tarihi*, Çeviren: Cemal Süreyya, (İstanbul: Varlık Yayınları, 1970), s.57.

nette yargılamış ve onları cennetten kovmuştur.” diyecek kadar ileri gitmiştir.⁰¹ Bunu kaynak göstererek Tanrının ilk engizitör olduğunu söylemekten çekinmemiştir.

Eski Roma döneminde soruşturulan bir konumdan, Orta Çağ'da soruşturulan bir konuma gelen Hristiyanlık, eski çektiklerini unutmuş gibiydi. Artık Orta Çağ başlarında Hristiyanlıktan uzaklaşan veya dini esaslara aykırı davrananlar sapkın (heresy) olarak nitelendirilip soruşturma ve sorgulamaya tabi tutuyorlardı.⁰² Sapkınlar, XI ve XII. y.y.da dini alanlar dışında, ekonomik ve sosyal yönden de kendilerini hissettirmeye başlamalarıyla birlikte dini ve siyasi otoritenin iyice tepkilerini üzerlerine çektiler. Bunlara toplum, düşman gözüyle bakmaya başladı. Sayılarının artması siyasî ve dinî otoritenin bir dizi önlem almasına sebep oldu. Bu önlemlerin en etkili ilk silahı aforoz etme oldu. Aforozla birlikte sapkınlar resmen kovuşturulmaya başlandı. Bu kovuşturma işi ilk defa piskoposların sorumluluğuna ve yetkisine verildi. Bu sebeple bu “Piskoposluk Engizisyonu”(the Episcopal inquisition) diye adlandırılmıştır⁰³

Piskoposlar kendi bölgelerinde sapkınları tespit edip, yargılayarak suçlu olanları cezalandırılmak üzere sivil laik

01. Henri Charles Lea, *Histoire De L'inquisition Au Moyen-Age*, Paris: 1900—1901, I, ss. 406-407; Clément Wood, *İspanya'da Engizisyon*, Çeviren: Ömer Rıza Doğrul, (İstanbul: Koşkun Basımevi, 1938), s.6.

02. Albert M. Besnart, *Katolik Mezhebi*, ss. 169—170; Bernard Hamilton, *The Médiévale, Inquisition*, (London: 1981), s.449.

03. Henri Charles Lea, *Histoire De L'inquisition Au Moyen-Age*, I, ss. 310—313; Bernard Hamilton, *The Médiévale, Inquisition*, s.29; Mehmet Aydın, *Hristiyan Genel Konsülleri Ve II. Vatikan Konsili*, (Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi, 1991), s.31.

mahkemelere teslim ediyorlardı. Fakat sapkın hareketin büyümesini ve yayılmasını piskoposluk engizisyon engellemedi. Bu durum Papalığı yeni önlemler almaya zorladı. Bu defa papa, kendi yetkileriyle donattığı papalık elçilerini, soruşturma ve yargı işini yapmak üzere bütün bölgelere gönderdi. Papalık elçilerinin sorumluluğu ve yetkisi altındaki bu engizisyona “Papalık Engizisyonu” denildi.⁰⁴

Papalık Engizisyonunu temsil eden bu görevlilere engizitör deniliyordu. Bunlar Dominiken, Fransiskan ve Sistersiyon gibi tarikat ve dini zümrelerden seçiliyordu. Papalık Engizisyonu devreye girmesiyle bir yetki kargaşası olmasının diye piskoposluk engizisyonu yürürlükten kaldırılırken; tam yargı işiyle Engizisyon Mahkemeleri Papa, IX. Gregory tarafından 1233'de resmen kuruldu ve yaygınlaştırıldı.⁰⁵

Engizisyon Mahkemelerinin Görev Alanı: Engizisyonunun kuruluşunda sadece vaftiz edilen ve kilise öğretisine baş kaldıran Hristiyanları yargılamakla yetkisi sınırlıydı. Daha sonraki aşamalarında bu yargı alanını genişletip; şeytana tapınma, zina, cadılık, büyüçülük, kilisenin onay vermediği ilmi araştırmalar, araştırmacılar, Yahudi veya Hristiyanlaşmış Yahudileri (konvertolar) ve kısmen de Müslüman veya Hristiyanlaşmış Müslümanlar (moriskolar) bu kapsam içine alındı. Bu bağlamda kilisenin yasaklayıp takibe aldığı sapkın olarak değerlendirdiği görüşleri şöyle sıralamak mümkündür:

1- Ancak yetişkinler vaftiz olmalı,

2- Kilise binası yapmak gereksiz-

04. Jean Guiraud, *L'inquisition Médiévale*, Paris, 1928, s.85; Edward Peters, *Inquisition*, (Berkeley And Los Angeles: 1989), s.55—57.

05. Henri Charles Lea, *Histoire De L'inquisition, Au Moyen-Age*, I, s.238—239

dir. Tanrıya her yerde ibadet yapılır.

3-Haç'a tapılmamalı, aksine nefretle bakılmalıdır. Çünkü İsa Mesih'in ölümlü çarmıhta gerçekleşmiştir.

4-Kominyon'da kullanılan ekmek-şarap İsa Mesih'in öz bedeni ve kanı değil, sadece onun ölümünün bir simgesidir.

5-Yaşayanların ölümler için yapış olduğu dualar ve Salih amelleri ölümlere fayda vermez.

6-Papaların yaptığı dini ibadetler gereksizdir. Günah çıkarmaları saçmalaktır.

7-Teslis şıktır. Teslisi inkârı Tanrının birliğini kabuldür.

8-Ruhban sınıfı evlenmelidir.

9-Papa da bir insandır, yanılabilir. vb.⁰¹

94

Engizisyon Mahkemeleri, kilisenin bir yargı kurumu haline geldiğinde artık yargılama belli bir usul ve prosedüre göre yapılıyordu. Yargılama sonunda cezalar buna göre veriliyordu.

Bu soruşturma ve yargılama şu aşamalardan oluşuyordu:

1-Genel Yemin: Engizitörler ve görevli piskoposlar kendi sorumlu bölgelelerini gezip şikâyetleri değerlendiriyorlardı. Sapkınlık zanlılarından yemin alınarak yargılama işlemi başlamış oluyordu⁰²

2-Af Zamanı: Sapkınlık zanlıları ki-

01. G.Barker, *O'nun İzinde (M.S. 30 Yılından Bugüne Dek İsa Mesih'in Toplumunun Tarihi*, (İstanbul: Tarihi, Zafer Matbaası, 1985), s.89; Ahmet Rıza Bey, *Bati'nin Doğu Politikasının Ahlâken İflası*, Çeviren: Ziya Ebuzziya, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1988), s.303.

02. Henri Charles Lea, *Histoire De L'inquisition Au Moyen-Age*, I. s.313; Henry Maisonneuve, *L'inquisition*, (Desclée/Novalis: 1989), s. 303

liselerde toplanıyordu. Onlara burada nasihat ediliyordu. Bunun ardından 15 ile 30 gün arasında bir zaman tanınıp suçlarını itiraf etmelerini ve sapkınlıktan vazgeçtiklerini bildirmeleri isteniyordu. Bu aşamadan sonra mahkemeye sevk ediliyorlardı.⁰³

3-Mahkemeye Celp: Af süresinin sonunda suçunu itiraf etmeyen ve itirafta inat edenler; yörenin rahipleri tarafından engizisyon mahkemelerine gelme çağrısı yapılıyordu. Zorluk gösteren sapkınlara karşı laik otoritelerden yardım isteniyordu. Güvenlik güçleri ile teslim alınıyorlardı.⁰⁴

4-Sorgulama ve Deliller: Sapkınlıkla suçlanan zanlı hakkındaki deliller okunur ve şahitler dinlenirdi. Sapkınları ihbar eden ve aleyhinde şahitlik yapanlar gizli tutulurdu. Sapkınlara zaman zaman da avukat tutma hakkı da tanınmıştır. Fakat zamanla sapkınları savunan avukatlar da sapkın olarak mahkemeye çağrılınca bir daha sapkınları savunacak avukat çıkmamıştır. Ayrıca engizisyonunda bir ara gözlemci olarak "jüri üyeleri" (bon viri) bulundurulmuşsa da bu her zaman mümkün olmamıştır. Olduğu zaman da gösterişten ileri geçmemiştir.⁰⁵

5-Zorlama ve İşkence Safhası: Mahkemede hala suçlarını itiraf etmeyenler, mahkemenin kendine münhasır itiraf ettirme işkence ve ikna odalarına geçiliyordu. Bu itiraf metodu biraz bizi şaşırtabilir. Şaşırtmamalı. Çünkü işkence de Tanrı adına gerçekleştiriliyordu.

Engizisyonunda işkencenin gerekliliği inancının kaynağının kendi kutsal ki-

03. Guy Testas, Jean Testas, *L'inquisition*, (Paris: 1974), s.37.

04. Jean Guiraud, *L'inquisition Médiévale*, s.92.

05. Henri Charles Lea, *Histoire De L'inquisition Au Moyen-Age*, I.s. 311-312.

taplarına dayandırıyorlardı. Şöyle ki “Eğer bir kimse bana gelmezse, budanmış baş çubukları gibi dışarı atılır ve kurur; sonrada bir araya yığılır ve ateşe atılır, yanar.”⁰¹ “Eğer herhangi bir kimse gelir, bu talimi yerine getirmesse kendisini eve kabul etmeyin, ona selam vermeyin. Çünkü ona selam veren onun kötü işlerine ortak olur.”⁰² Gibi kutsal kitaplardaki mesajlar sapkınlarla işkence ve zorlama yapılabileceğine kaynaklık ederken; Allah’ın Hz. Âdem ile Havva’yı cezalandırmasını çok garip bir şekilde yorumlayan engizitörler, kendileri için ilahi bir kaynak bulmuşlardı. Burada Tanrıyı ilk engizitör görüp şahitsiz bir şekilde Hz. Âdem ve Havva’yı yargılayıp cezalandırmasını kendine örnek ve kaynak almaktan kaçınmamışlardır.⁰³

6-Hüküm Verme Süreci: Deliller ortaya çıkıp, zanlı bunları kabul ettikten sonra; artık hüküm verme zamanı geliyordu. Yargılama sonunda hüküm veriliyordu. Bu hüküm hem zanlıya hem de halka ilan ediliyordu. Hükümün uygulamasında halk da davet ediliyordu. Daha sonra görkemli bir şekilde uygulanıyor ve dolayısıyla halka gözdağı veriliyordu.

Hüküm sonun da sapkınlara verilen cezaların bazılarını şöyle sıralaya biliriz:

1-Ölüm ve ateşte yakma cezası⁰⁴

2-Hapis cezası,⁰⁵

3-Malların müsaderesi ve evlerin

01. *Kitabı Mukaddes*, (İstanbul: *Kitabı Mukaddes Şirketi*, 1974), Yuhanna: XV, s. 6.
 02. Yuhannanın II. Mektubu: 10–11.
 03. Henri Charles Lea, *Histoire De L'inquisition Au Moyen-Age*, I.s. 406–407.
 04. Jean İmbert, *Ölüm Cezası*, Çeviren: Beyhan Kayıhan, (İstanbul: 1989), s.28.
 05. Guy Testas, Jean Testas, *L'inquisition*, s.43–44.

yıkılması,⁰⁶

4-Kamçılama cezası⁰⁷

5- Resmî kurumlardan men cezası⁰⁸

6-Hacca gönderme cezası⁰⁹

7- Kâfirlik işareti taşıma cezası¹⁰

8- Tövbe etme, sürgün, oruç tutma, dua ezberleme, aforoz ve para cezaları gibi uygulamalar da görmektediriz.

Bu yargılama sürecinde bir sapkın zanlısı hakkında başlayan yargılama sona ermiş oluyordu. Suçluların cezalandırılma işlemi gerçekleşmesi için sapkınlar laik otoritelere teslim ediliyordu. Sapkın hakkında verilen hüküm laik otoriteler tarafından uygulanıyordu. Engizitörler laik otoritelerin görevlerini tam yapıp yapmadıklarını takip ediliyordu. Kimse görevini hafife alamıyordu. Gereken hükümler laik yetkililer tarafından tam olarak uyguluyordu. Engizisyon Mahkemelerinin bu ihtişamlı çalışmaları Orta Çağda ruhban otoritenin kuvvetine paralel çalışıyordu Kilise, siyasi otoritenin elinde olması gereken üç temel işlev olan; yasama, yürütme ve yargıyı doğrudan veya dolaylı olarak ellerinde bulundurmuş oluyorlardı. Bu yetkileriyle çağa damgalarını vurup zirveye oturmuş oluyorlardı. Fakat bu zirvede kalma ve üç işlevi sürekli ellerinde bulundurma kolay değildi. Kilisenin bu üç işlevi yanlış kullanması sonucu kurumun zenginleşmesi, eşit olmayan

06. Henri Charles Lea, *Histoire De L'inquisition Au Moyen-Age*, I.s.138–139.

07. Guy Testas, Jean Testas, *L'inquisition*, s.5.

08. Jean Guraud, *L'inquisition Médiévale*, s.123–124.

09. Ö.Faruk Harman, “Hac”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul, 1996), XIV., s. 385; Osman Cilâcı, *İlahi Dinlerde Oruç, Hac Ve Kurban*, (Ak Yol Neşriyat: İzmir, 1980), s.45–46.

10. Guy Testas, Jean Testas, *L'inquisition*, s.5; Henry Maisonneuve, *L'inquisition*, s.51–52.

bir durum oluşturmuştur. Papalık makamının bozulmasına karşı bazı toplumsal tepkiler ortaya çıkmaya başlıyordu. Bu tepkilere en önemli sebep olarak kilisenin büyük servet sahibi bir müessese haline gelmesi, buna da bağlı olarak kilise makamlarının memurluklar gibi yüksek bedeller karşılığında alınıp satılmaya başlanması gösteriliyordu.⁰¹Bunun neticesinde zaman- zaman papa ile krallar, arasında çatışmalar çıkmasına sebep olmuştur. Papa, kralları aforoz ediyor, halkının önünde küçük düşürücü statüye getirebiliyordu.⁰²Bütün bunlar ruhban ile laik otorite arasında bir uçurum oluşturdu. Bu zaman sürecinde papalığın çözülmesi; papa-kral çatışmalarının ortaya çıkması, reform hareketleri, aydınlanma döneminin başlaması, kilise otoritesinin zayıflamasına sebep oldu. Buna bağlı olarak Engizisyon Mahkemelerinin çalışmaları da zayıfladı. Çünkü kilisenin zayıflaması, itibar kaybetmesi engizitörlerin gücünün zayıflamasını doğrudan etkiledi. Bu zayıflamaya bağlı olarak Engizisyon Mahkemelerin de bazı olaylara göz yumar hale geldi. Batı Katolik kilisesinin içine düştüğü bu taassup ve anlayışsızlık ruhu; Rönesans'ın getirdiği her türlü yeniliğe sırt çevirmekle sonuçlanmış ve çağlar boyunca amansız düşmanı olduğu ilim hareketinin tamamen kiliseye düşmanca bir tutum içerisine girmesine karşı neden olmuştur. Eğer batı kilisesi, başlangıçtan beri hür düşünceye saygılı olmayı bilmiş olsaydı;

01. H.G. Wells, *Kısa Dünya Tarihi*, Çeviren: Ziya İhsan, (Ankara: Varlık Yayınları, 1969), s.1-5; Alâeddin Şenel, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, (Ankara:Verso Yayınları, , 1991), s.286; BertrandRussell, *Batı Felsefesi Tarihi*, Çeviren: Muammer Sencer, (İstanbul:Say Yayınları,1974),s.241-242.

02. H.G. Wells,*Kısa Dünya Tarihi*,s. 116-177.

pozitif İlim belki de Allah'ın kudretinin daha iyi anlaşılmasına hizmet edecek ve vicdanlarda inkâr yerine Ulûhiyet'in varlığının tohumlarını yerleştirecekti. Durum bunun tersine olmuş ve hala devam ediyorsa bunun bir tek sorumlusu skolâstik düşüncenin gelişme ortamı bulunduğu, Batı kilisesinin omuzlarına aittir.⁰³ Bugün dahi Batılı aydınlar "ötekiler" diye değerlendirdiği değerleri engizisyonvari bakıp kendine düşman üretmeye çalışmaktadır.

Bu durum, dünyada gelişen yakınlaşmaya, barışa gölge düşürmektedirler. Yazı ve görüşleriyle savaş ortamına zemin hazırlamaktadırlar

Dün engizisyonun izahını yapamayıp bugün özür dileyenler; bugün "ötekiler" deyip hedef gösterdikleri kitlelerle aralarında çıkan olumsuz davranışlarından dolayı, yarının çocukları başkalarından özür dilemek zorunda kalmaması için diyalog ve hoşgörü çalışmalarına "engizitör" anlayışıyla umarız engel olmazlar.

Sonuç olarak tekrar engizisyonu, gündeme getiren Papa X.Pius, Engizisyon'un çalışmalarına da özel bir önem verip modernizme karşı savaş ilan etmiştir. Hemen 17 Aralık 1903'te çıkartılan "RomanisPontificibus" kararnameyle piskoposluk sandalyesi için adayların seçilme hakkını Ruhâniler Meclisine devretmiştir. Kısa bir zaman sonra günah çıkartma ve papalık affının yerine getirilmesi sorumluluğu bu meclis uhdesine verilmiştir. Bunların ardından 3 Temmuz 1907'de yayınlanan "Lamentabili" buyrul-tusuyla modernist tezleri mahkûm etti. Papalık 65 modern görüşü la-

03. Mehmet Aydın, "BatıveDoğu Hristiyanlığına Tarihi Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: XXVII, (1985),s.131-132.

netliyor ve denetleme komisyonuna bildiriyordu.⁰¹Bu çalışmalar kilisenin zayıflamasına sebep oluyordu. Modern gelişmelere paralel kendini yenilememesi kilisenin zayıflaması yanında, Engizisyon kurulunda etkisiz hale gelişini hazırlamıştı. Bu gelişmelere paralel 1820'de Portekiz'de 1834'de İspanyada çalışmalarına son veren Engizisyon Kurumu⁰²II. Vatikan Konsilinde alınan kararlar doğrultusunda 1967 tarihinde "Kutsal Büroya" (Saint Office) dönüştürülmüştür. Bu tarihten itibaren onun yerine "İman Kurulu" geçmiştir.⁰³Artık kilise ve Engizisyon XX. yüzyılda dünyaya dayatmacı ve taassup içinde değil, uzlaşmacı ve barışçı ve kendi dışındakileri (ötekileri) kabul eden bir anlayışa geliyordu. Tabii ki bu hale gelmek ona ve dünya insanına özellikle de batı toplumuna da pahalıya mal olmuştur.

Vatikan, insanlığa pahalıya patlayan bu uygulamayı II. Vatikan Konsiliyle, "kilise dışında kurtuluş yoktur" (Ext raecclesiam nullas alus) doğmasından vazgeçip; Hristiyanlık dışında başka dinlerin varlığı kabul edilmiş, bunların bazı olumlu değerler taşıdıklarından ve insanların kurtuluşuna yardımcı olduklarından söz edilmiştir. Böyle bir karar birçok Hristiyanteologu, başka dinlere mensup kişilerin kendi dini gelenekleri içinde kurtuluşa erebileceğini

01. J.R. Griguleviç, "20. Yüzyılda Engizisyon," Çeviren: Zeliha Könen, *Felsefe Dergisi*, Sayı: XXV, (Mart 1988), s.4-5; Davut Dursun, *Siyasi-İdari Sistemle İlişkileri Açısından Din Bürokrasisi Yapı, Konumu Ve Gelişimi*, (İstanbul: İşaret Yayınları, 1992), s.65-66.
02. Mehmet Aydın, *Dinler Tarihine Giriş*, (Konya: Damla Ofset, 1996), s.143-144.
03. Francis Dvornik, *Konsüller Tarihi İznik'ten II. Vatikan'a* Çeviren: Mehmet Aydın, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1990), s. 99-100.

söylemişlerdir.⁰⁴

Bu gelişmeler sonunda papalık, dinler arası diyalog Konsili 1984 ve 1991 yıllarında iki doküman yayınlama gereğini duymuş, yine 1991'de papa II. Paul'un "Redemptoris Misso" adlı bildirgesi yayınlamış, bu yayında misyonerlik açısından diğer dinlerle ilgili resmî anlayış ortaya konmuş oluyordu.⁰⁵

Bu gelişen anlayış doğrultusunda Hristiyanlık'ın dışındaki dinleri toptan reddetmek yerine; onları tanımak ve inançları paylaşmak yoluna gitmiştir. Gerçi kilise bu diyalogu, Hristiyanlaşma misyonunun bir aleti olarak kullanmaktan geri durmasa da, biz kendimizi doğru ifade için diğer din mensuplarıyla ilişki kurmaktan uzak durmamalıyız. Bu anlayışımızdan diyalog ve hoşgörü ilişkileri başlamış olup çok önemli adımlar atarak; meyveleri açık bir şekilde görülmeye başlanmıştır. Somut olarak olumlu davranışların ortaya çıkması bazı çevreleri rahatsız etmiş oluyor ki bir takım olumsuz tepkiler ortaya çıkıyor. Bu tepkileri ortaya koyanlara Orta Çağ skolâstik anlayışının ve engizisyon uygulamalarının sonuçlarını hatırlatır; tarihin tekrerrütmemesini dileriz.

Abstract

The Word "Inquisition" means investigation and interrogation, which comes from the Latin Word "Inquisition". It is used for Catholic Church tribunals and its legal institutions that punish Christian heretics.

The function of inquisition, firstly, was limited to judge those who received bap-

04. Baki Adam, "Hristiyanlık", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (1994), XVII, s.359.
- Francis Dvornik, *Konsüller Tarihi İznik'ten II. Vatikan'a*, s.92.
05. Baki Adam, "Hristiyanlık" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (1994), XVII, s.359

tism and then became heretics. Later on satanic worship, adultery, witchery, scientists, Jewish or Christian Jewish (Converts) and partially Muslims or Christian Muslims (Mosques) had also been included to this judgment.

The steps of inquisition judge were: general oath, forgiveness time, sending to the tribunal and interrogation. If the heretic insisted to confess his crime, it would make him confess by the technique of torture. After the confession the step of the sentence had been come.

The inquisition tribunals were active until the middle of the nineteenth century, and then had been converted into "the Holy-Office" by Pius X in 1908 with the purpose of saving the Catholic faith. Paul VI in 1965 had reorganized this institution and made it more democratic and converted it into "the faith council". Thus, inquisition came to an end.

Key Words Religion, Inquisition, Heretics, The Holy-Office Mosques, Converts, Type of inquisition judge

Kaynakça

Adam, Baki. "Hristiyanlık," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: 1994.

Ahmet Rıza Bey. *Batı'nın Doğu Politikasının Ahlâken İflassı*, Çeviren: Ziya Ebuzyia. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay. 1988.

Aydın, Mehmet. "Batı ve Doğu Hristiyanlığına Tarihi Bir Bakış," *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1985.

Aydın, Mehmet. *Dinler Tarihine Giriş*. Konya: Damla Ofset, 1996.

Aydın, Mehmet. *Hristiyan Genel Konsülleri ve II. Vatikan Konsili*. Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi, 1991.

Barker, G. *O'nun İzinde (M.S. 30 Yılından Bugüne dek İsa Mesih'in Toplumunun Tarihi)*. İstanbul: Zafer

Matbaası, 1985.

Bayet, Albert. *Dine Karşı Düşüncenin Tarihi*, Çeviren: Cemal Süreyya. İstanbul: Varlık Yayınları, 1970.

Besnard, Albert. M. *Katolik Mezhebi*, Çeviren: Mehmet, Aydın, *Din Fenomeni*. Konya: Tekin Kitabevi, 1993.

Cilâcı, Osman. *İlahi Dinlerde Oruç, Hac ve Kurban*. İzmir: Ak yol Neşriyat, 1980.

Demirci, Kürşat. "Avrupa: Hristiyanlık," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 1991.

Demirci, Kürşat. "Engizisyon", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 1994.

Dursun, Davut. *Siyasi-İdari Sistemle İlişkileri Açısından Din Bürokrasisi Yapı, Konumu ve Gelişimi*. İstanbul: İşaret Yayınları, 1992.

Dvornik, Francis. *Konsüller Tarihi İznik'ten II. Vatikan'a*, Çeviren: Mehmet Aydın. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1990.

Esgin, Mehmet. "Hristiyanlıkta Engizisyon Mahkemeleri," (Basılmamış Doktora Tezi), Konya: 1998.

Finucane, R.C. "Inquisition, the" *The Encyclopedia of Religion*. Editör: Mircea Eliade, 1987.

Griguleviç, J.R. "20. Yüzyılda Engizisyon," Çeviren: Zeliha Könen, *Felsefe Dergisi*. Sayı: XXV, Mart, 1988.

Guiraud, Jean, *L'inquisition Médiévale*. Paris: 1928.

Hamilton, Bernard. *The Médiévale, Inquisition*. London: 1981.

Harman, Ö. Faruk. "Din ve Vicdan Hürriyeti," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: 1994.

İmbert, Jean. *Ölüm Cezası*, Çeviren: Beyhan Kayıhan. İstanbul: 1989.

Kitabı Mukaddes, *Kitabı Mukaddes*

Şirketi, İstanbul: 1974.

Lea, Henri Charles. *The Inquisition of The Middle Ages*. London: 1963.

Lea, Henri Charles. *Histoire De L'inquisition Au Moyen-Age*. Paris: 1900–1901.

Maisonneuve, Henry. *L'inquisition, Desclée*. Novalis: 1989.

Peters, Edward. *Inquisition*. Berkeley And Los Angeles: 1989.

Russell, Bertrand. *Din ve Bilim*, Çeviren: Akşit Göktürk. İstanbul: Say Dağıtım, 1983.

Russell, Bertrand. *Batı Felsefesi Tarihi*, Çeviren: Muammer Sencer. İstanbul: Say Yayınları, 1974.

Şenel, Alâeddin. *Siyasal Düşünceler Tarihi*. Ankara: Verso Yayınları, 1991.

Testas, Guy. Testas, Jean, *L'inquisition*. Paris: 1974.

Wells, H.G. *Kısa Dünya Tarihi*, Çeviren: Ziya İhsan. Ankara: Varlık Yayınları, 1969.

Wood, Clément. *İspanya'da Engizisyon*, Çeviren: Ömer Rıza Doğrul. İstanbul: Koşkun Basımevi, 1938.

Ziya Paşa. *Engizisyon Tarihi*. İstanbul: Ebu Ziya Matbaası, 1305.